

„MAGYAR TÁJ, MAGYAR ECSETTEL”

FLORILEGIUM

Bizonyára sokan emlékszünk még iskolás tanulmányainkból, irodalmi közbeszédünkben, sok-sok dicsőítő megemlékezésből, hogy Arany János (volt) a legnagyobb magyar realista költő, aki leírásaiban a legjózanabbul, a leg-hívebben adta (tükrözte) vissza a táj, a természet, a világ minden kézzelfogható jelenségét (ahogy ma is olvashatjuk az interneten: „ennek jegyében a költő a valóságról tárgyyszerű, részletes képet fest...”): hisz körülbelül százszázhusz éven át az volt az irodalmi (tudományos) meggyőződés is, egészen kiváló nagy tudósok által is képviselve, miszerint Arany volt az, aki a realizmus ígézetében végre leküzdötte a romantika nagy kísértéseit, s költeményeiben megtestesítette a magyar realizmusnak minden ideálját (csak két idézet, vezető irodalomtudósoktól: Aranyban „költői realizmusunk megkapta első nagy mintaképét”, s az ő költői „terméséből vonjuk le a realista lírának, hogy úgy mondjam, az ideáltípusát”). Ha pedig realizmus, tudjuk, akkor elsősorban a „tájleíró”, tájfestő”, „természetleíró” versek vagy részletek játsszák a döntő szerepet: hiszen e tárgykörökről minden olvasónak van tapasztalata, így mindenki könnyen le tudja mérni, mennyire realistán mutatja is a költő a „valóságot”. Épp ezért megdöbbenő ma, posztmodern tapasztalatok birtokában újra olvasgatni Aranyt: szinte hihetetlen, hogyan is tudhatták e szenvedélyes, vizionárius, minden ízében mitologikus, állandóan megszemélyesítésekkel és antropomorf analógiákkal dolgozó képvilágot realista referencialitással olvasni és beállítani: lám, milyen erős is tud lenni egy olvasási stratégia ideológiája – még azt sem engedi meg, hogy azt lássuk, amit pedig olvasás közben nemigen tudunk elkerülni.

Álljon itt tehát pár önkényesen és véletlenszerűen, mindenféle művéből összeszedett példa a nagy „realista” költőtől – s csodáljuk és élvezzük a korlátlan költői fantáziának szabad játékait! S vegyük észre: e költészetben semmi nem olyan, amilyen a „valóságban” – hanem olyan, amilyennek egy érzékeny, végtelenül szubjektív szemlélet látni akarja. Nem a valóságot látjuk e sorokban – hanem Arany János látomásait...

*

Ébredj deli hajnal, te rózsza-özönlő!
Már lengeti keblét hús reggeli szellő;
Ébredj puha fészked melegén, pacsirta!
Már tetszik az égen hajnal elő-pirja.

*

Tavaszi sugárral a megifjodott nap
Fénybe öltözteti a világos eget;
Fehér gyolcs ruhában jönnek, udvarolnak
Távol a föllegek.

Hallom indulóját költöző madárnak
A végtelen ürből, mely fölöttem kékül.
Nyár és kikelet van, a tavasznak, nyárnak
Szeszélyei nélkül:

Sem a változó nap, mint a beteg ember,
Nem siratja minden pillanatnyi kedvét;
Sem a rekkenő hév, váratlan dőrejjel,
Tűz-kanócot nem vét.

*

Még egy perc... az égen elterül egy árnyék,
És én mintha vékony ködfelhőbe' járnék.
A tüzes nap fénye, melege kihalva!
Őt magát borítja felleg szürke hamva.
Minden arra mutat, hogy kitörni készül
A vihar, – szél támad, előköszöntésül;
Felleg felleget nyom, villámtűzben állok..
Csattan az ég... fõm zûg... eltûnnek az álmok.

*

Sötét az éj: elig-elig
Hogy a vízfény fehérelik;
Csendes a táj; alig-alig
Hogy a folyamzugás hallik:
De majd a víz jobban zubog,
Majd elborúlnak a habok:
Komor felleg, gyászfeketén,
Úsz a folyam területén.

*

Őszbe csavarodott a természet feje,
Dérré vált a harmat, hull a fák levele,
Rövidebb, rövidebb lesz a napnak útja,
És hosszúkat alszik rá, midőn megfutja.
Megpihen legszélén az égi határnak
S int az öregeknek: „benneteket várlak!”
Megrezdül a feje sok öregnek erre:
Egymásután mégis mennek a nyughelyre.

*

Eközben a napnak szép piros sugára
Téli naplementen nyugalomra szálla;
Eltűnt az ablakból szivárvány-játéka
S fátyolt vete arra nagy hegyek árnyéka. –

*

Eközben az éjnek tündér fejedelme
A mennyre királyi székét fölemelte,
Rajt' ült maga, s a hold, szép szende arája,
Félénk szerelemmel símul vala rája.

Az ég szürke boltja keleten tiszta volt,
A nagy országútig nem fődte semmi folt,
Szerény csillagocskák álltak őrt, csoportban,
Királynéjok körül, illemes távolban.

Nyúgaton ellenben halkal emelkedtek
Óriás sziklái sötét fellegeknek,
Tarajos tetőik messze kihajlának,
Mintha minden percben földre szakadnának.

Messze, a látkörnek nyugati legalján;
Vad vihar szágulda, szekéren nyargalván;
Rezgett a föld háta lassu morajától;
Szikrát hányt a felleg lova patkójától.

*

Ropog a tűz, messze süt a vidékre,
Pirosan száll füstje fel a nagy égre;
Körülállja egynehány fa,
Tovanyúlik rémes árnya;
S körül üli a tanyáknak
Szép legénye, szép leánya.

*

Hullámzó vetés közt
Búvócskázik a fűrj; suttog a nő: „vá-vá”,
Nyomon űzi a hím s három pitypalattyot
Örömmel kiált rá.

*

Ég a napmelegtől a kopár szík sarja,
Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;
Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben,
Nincs tenyéryi zöld hely nagy határ mezőben.

*

Jót haladt eközben a nagy ég vándora,
Fellengő ösvénye lejtővé hajola,

S mintha nyugtanyáján kedvesi volnának,
Mind jobban sietett fogytán a pályának.

*

Egyszersmind nyugotról megzúdult a vihar
Csapkodván az erdőt széles szárnyaival,
Közelebb közelebb hallott mormolása;
Búgó bömbölése, füttyös sipolása.

Rémes, idomtalan, óriás fellegek
Lomha testeikkel átfekvék az eget,
Holdat, csillagokat éktelen, mogorva
Csudás szájaikkal elnyelének sorra.

Az apró, tüzelő villámok feljöttek,
Mindmegannyi hosszú lángkigyóvá nőttek,
Mérgező üvöltéssel víttak a felhőben
S nagyokat csattantak olykor, leesőben.

Egy percben a menny, föld villámfényben égett,
Más percben lesulykolt vastag sötétség lett:
Mintha a vihar, hogy gazdagítsa magát,
Kirabolta volna a napot s éjszakát.

*

A nap hanyatló-félben vala már,
Az égen semmi felhő, semmi rojt,
Csupán ott hamvasabb a láthatár,
Hol a menny széle a földhöz hajolt;
Néhol sötétes lombokat csinál –
Mely a redőtlen éggel összefolyt –
Egy lomha füst, gyér kunyhók vándora,
Vagy messzi utak fellengő pora.

Különben a lég csöndes, néptelen;
Kék távolában itt-ott függ vala

Egy barna szárnyas a híg étheren,
Mint pár-szemöldök írott vonala.
A puszta sík volt, mint a kék elem
Melynek ködében széle elhala;
Alig jegyezte néhol egy csekély domb,
Mely mult csatákról sejtelmes regét mond.

*

Lohad a tűz; a legények subába –
Összebúznak a leányok csuhába;
Magasan a levegőben
Repül egy nagy lepedő fenn:
Azon ülve muzsikálnak,
Furulyáznak, eltűnőben.

*

Künn már az arany nap sugarát elönti,
Mint páva ha büszkén toluít berzenti;
Szőke fodor felhők, hattyúi az égnek,
Úsznak vala tükrén a mennyei kéknek.

Tiszta az al-lég is, mintha üveg lenne,
Messzire a látás föl nem akad benne,
Reggeli szellőcske mosdatja hüs árral,
Csillan imitt-amott repeső bogárral.

*

Tündér palotának bizonyára hinnéd,
Melyet a fuvó szél tovalehel innét;
Mintha csak a földből kelne egy-egy ága,
Tornyosan áll s cifrán: a puszta virága.

*

Mint szellő ha fogan vak déli melegben,
Pici pöhöly elsőbb, út kis pora lebben,
Majd a berek szélén leveli a nyárnak
Táncot ezüst hassal, nesztelenül járnak;

...Honnan, kicsi szellő, ég vándora, jöttél?
Vagy lábom előtt csak egyszerre születted?
Lehelleted' arcom még érzeni tompa:
Ott vagy azért, látlak, hogy fürdöl a porba';

S már zizzzen az erdő, fodorúl a víz is,
Hosszú haja árnyát lendíti a fűz is,
Már lombokat lóbál, már ágat is ingat,
Már egy egész karcsú fiatal bólingat:

Zúg itt is amott is a liget és megdül,
Szennyes az ég boltja szapora fellegtül,
Kardját hüvelyéből rántja egy-egy villám,
Zengeni, úgy tetszik, moráját is hallám:

*

Este van, este van: kiki nyugalomba!
Feketén bólingat az eperfa lombja,
Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek,
Lomha földi békák szanaszét görögnek,
Csapong a denevér az ereszt sodorván,
Rikoltoz a bagoly csonka, régi tornyán.

*

A szőke reg, a barna éj
Kétes csatában küszködött:
Kétségesen borongtam én
Az ébrenlét s álom között.
Imetten-e? álomban-e?

Hallék üvöltő hangokat:
Honnét e hang? – kúrtszó rivall.
Nyí a vadászeb és ugat.

*

S immár az esthajnal, mintha város égne,
Felsütött pirosan, tüzesen az égre;
Majd lohadt a láng és ami ott marada,
Csak szén, csak korom lón: a sötét éjszaka.
Romba dőlt a szép nap fényes palotája,
Puszta és hideg lett annak omladványa,
Embertelen bagoly fogott benne tanyát
S elkezdé sívítani halálhozó dalát.

*

A hajnal, az égnek gyönyörű tündére,
Nem üle ki másnap az ég küszöbére,
Tán bizony beteg lett, ágyba lévén esve,
Hogy ki sem pillanta sem reggel, sem estve.
A puszták határit sűrű köd takará,
Mely egész nap röstelt fölmenni, vagy alá,
Nagy, nehéz, fojtó köd, milyen az embernek
A lelkét is nyomja, rátapad tehernek.

*

Elfeküdt már a nap túl a nádas réten,
Nagy vörös palástját künn hagyá az égen,
De az éj erőt vett, csakhamar beronta,
Az eget, a földet bakacsinba vonta,
És kiverte szépen koporsószegével:
Fényes csillagoknak milljom-ezerével;
Végre a szép holdat előkerítette
S ezüst koszorúnak fejtül odatette.

*

Ősz ez! ősz ez!... mindhiába
Tűz virágot gyér hajába,
Színli csalfán a tavaszt;
A mezőt bárhogy ruházza:
Szebb időnek rémes váza –
Közte sárgul a haraszt.

Zöld az erdők lombja bátor,
Fénylik este a mennysátor:
Van hiány már fönny és lenny;
Csillag és lomb egyre ritka:
Őszi hullás fájó titka:
Rezgi által csöndesen.

*

Felhőid és zúgó szeled,
A zizegő haraszt, mohar,
Magános tölgy a domb felett,
Bolyongó tűz, hullámmoraj –
Ez, amit lelkem most kíván!

*

Mily vidám a csermely tánca,
Lejtve a zöld sík felé,
Mintha többé téli lánca
Soha nem rettentené. –

A kökörcsin újra bátor,
A letiprott fű dagad;
És fölöttünk a mennysátor
Gyolcs felhőket szárogat.

*

Zöld lepke, mint hulló levél,
Melyet tovább legyint a szél,

Nem száll virágot lepni meg,
Csak lenn, az út porán libeg.

*

Végezetül pedig álljon itt Aranynek egy ars poetica-szerű vallomása – amely talán a legjellemzőbben mutatja Aranynek végtelen érzékenységét, bölcs belátását, valamint szelíd iróniáját:

Szeretem én langy május-reggelen
A permet-essőt, mely gyéren aláhull,
Csillámfonalkint, a dörgéstelen,
Napszúrte felhők tiszta fátyolárul,
Midőn a tájnak élénk zöldje lenn,
A szőke fényü légből visszahárul
És sárgazölddé lesznek a sugárok,
Melyekben a kelő nap átszivárog.
Szeretem a hölgy szép szemét, midőn
Egyszerre könnyet hullat és mosolyg,
S a még le nem simult bánatredőn
Félénk örömnnek kétes lángja bolyg.
Szeretem, hogyha – mint tavasz-mezőn
Árnyékot napfény – tréfa üz komolyt:
Ez a hullámos emberszív *nedélye*:
Halandó létünk cukrozott epéje.